

Zajednice u industrijskim i postindustrijskim gradovima

Blažević, Anđela

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:094903>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-24**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Preddiplomski studij sociologije i pedagogije

Andela Blažević

Zajednice u industrijskim i postindustrijskim gradovima

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Mateo Žanić

Osijek, 2021.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Preddiplomski studij sociologije i pedagogije

Andela Blažević

Zajednice u industrijskim i postindustrijskim gradovima

Završni rad

Znanstveno područje: društvene znanosti; znanstveno polje: sociologija;
znanstvena grana: posebne sociologije

Mentor: doc. dr. sc. Mateo Žanić

Osijek, 2021.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravila te da u njemu nema preuzetih dijelova tekstova tuđih radova bez označenog izvora.

Vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj završni rad u mrežnoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 6. rujna 2021.

Antela Blažević 012229246

Ime i prezime studenta, JMBAG

SAŽETAK

Čovjek kao društveno biće ima potrebu dijeliti prostor s drugim ljudima. Povijesno gledajući možemo vidjeti kako su i prve zajednice zajedno obitavale i međusobno si pomagale. S vremenom se situacija mijenjala, no zajednica i dalje postoji, ali sada i u nekim drugim oblicima. Sociološki klasici zajednicu smatraju temeljnom idejom sociologije. Karakterizira je stapanje misli, osjećaja, tradicije, privrženosti, htjenja i pripadanja, a pronaći se može u lokalitetima, religiji, rasi, naciji, pokretu ili zvanju. Zajednica doživljava mnoge promjene kroz industrijsko, postindustrijsko i moderno vrijeme. Jedan od procesa koji je u velikoj mjeri utjecao na urbanu sredinu koju danas poznajemo jest globalizacija. Ovaj proces potaknuo je niz drugih procesa koji su u konačnici rezultirali promjenama u urbanoj sredini kakvu danas poznajemo. Tehnička dostignuća koja su unaprijedila društvo u velikoj mjeri donose probleme u neke druge dijelove društva. Novi oblik zajednica, odnosno virtualne zajednice, označavaju manjak socijalne interakcije i sve veću zastupljenost korištenja tehnologije. Čovjek se postupno navikava na sveprisutnost dehumanizacije koja je rezultat mekdonaliziranog društva. Uz navedene procese događa se i niz drugih koje do sada nismo ni poznavali, a sada nam postaju svakodnevnica.

Ključne riječi: zajednica, grad, globalizacija, održivi razvoj, virtualne zajednice

ABSTRACT

Man as a social being needs to share space with other people. Historically, we can see how the first communities lived together and helped each other. Over time, the situation has changed, but the community still exists, but now in some other forms. Sociological classics consider the community to be the fundamental idea of sociology. It is characterized by the merging of thoughts, feelings, traditions, attachments, wills, and belonging, and can be found in localities, religion, race, nation, movement, or vocation. The community is experiencing many changes through industrial, post-industrial, and modern times. One of the processes that has greatly affected the urban environment we know today is globalization. This process prompted a series of other processes that ultimately resulted in changes in the urban environment as we know it today. Technical advances that have improved society greatly bring problems to some other parts of society. The new form of community, i.e. virtual community, indicates a lack of social interaction and an increasing presence of the use of technology. Man is gradually getting used to the ubiquity of dehumanization that is the result of a McDonaldized society. In addition to the above processes, it happens through others that we did not even know until now, and now they are becoming our everyday life.

Keywords: community, city, globalization, sustainable development, virtual community

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Promjene od drevnih gradova do modernih gradova	2
3. Zajednica kao pojam.....	3
4. Pripadnost zajednicama u masovnom društvu.....	5
5. Suvremeno postindustrijsko društvo i procesi u gradovima	7
6. Urbane zajednice u postindustrijskom društvu.....	10
7. Modernizam i lokalna kultura	12
8. Virtualne zajednice.....	14
9. Identitet i virtualne zajednice.....	16
10. Virtualne obitelji.....	17
11. Zaključak	19
12. Literatura	20

1. Uvod

Promjene su sastavni dio čovjekova života. Činjenica kako se i sam čovjek mijenja tijekom vremena daje nam zaključiti kako je neizostavna i promjena u društvu. Upravo promjene koje pogađaju urbanu sredinu potaknule su me da pišem o ovoj temi. Mnogim teoretičarima bilo je zanimljivo proučavati promjene koje pogađaju urbanu sredinu. Usporedimo li drevne gradove i današnje moderne gradove, vidjet ćemo kako se mnogo toga promijenilo. Pojave kao što su otuđenost i zajedništvo u gradovima postaju veoma zanimljivi za proučavanje i pregled. U ovom ću završnom radu pisati o osnovnim terminima otuđenja i zajedništva te konceptualnom povezanošću s gradom. Također, vidjet ćemo što je to utjecalo na njihovo pojačavanje ili smanjenje u gradovima.

Razmišljajući o gradu, kao urbanoj sredini, zanimljivo je promisliti o Giddensovoj tezi. „Veliki grad je 'svijet stranaca', pa ipak podupire i stvara osobne odnose“ (Giddens, 2007: 576).

Iako često puta grad povezujemo s anonimnošću, manjkom socijalnih odnosa, zatvorennošću i dr., vidjet ćemo da takvo stanje nije bilo uvijek prisutno. Ljudi su društvena bića te im je kao takvima potrebna interakcija s društvom. Upravo iz tog razloga tema je urbanih zajednica zanimljiva mnogim teoretičarima. Promatraju kakvi su odnosi vladali, a kakvi danas vladaju među ljudima te koji su uzroci promjenama. Upravo je ideja zajednice prisutna već od najranijih promišljanja o odnosu čovjeka i društva. No, u posljednja dva stoljeća ova tema dominira u društvenim znanostima, napose u sociologiji. Ideja zajednice, unatoč činjenici da je bila jedan od središnjih socioloških koncepata, nikada nije dobila jedinstveno, općeprihvaćeno značenje. Oko ovog pojma vezuju se mnogi društveni, politički, ekonomski i kulturalni prijepori, a razlozi su mnogovrsni (Zeman i Zeman, 2010). U ovom završnom radu baviti ćemo se industrijskim gradovima te koncipiranjem pojma zajednice kod socioloških klasika, postindustrijskim lokalnim održivim zajednicama te današnjim virtualnim zajednicama.

Hipoteza rada je da se promjenom urbanih formi usložnjavaju urbani odnosi u gradu, a samim time dolazi i do razlikovanja oblika zajedništva, odnosno pojavljuju se iznova novi oblici urbanih zajednica. U tom kontekstu razmatrat će se lokalne održive zajednice i virtualne zajednice kao značajni primjeri zajednica u suvremenim postindustrijskim gradovima.

2. Promjene od drevnih gradova do modernih gradova

Giddens (2007) život u gradu opisuje kao život velikog broja ljudi koji žive ubrzano i međusobno se uopće ne poznaju. Upravo je to temeljni kontrast prema manjim i tradicionalnim selima. Kaže kako je većina kontakata među stanovnicima gradova prolazna i djelomična te je sredstvo za druge ciljeve, umjesto za zadovoljavanje međuljudskih odnosa. S obzirom na to da su stanovnici gradova vrlo pokretljivi, Giddens primjećuje da među njima postoje slabe veze. Neki su od razloga uključenosti u mnoge različite aktivnosti i situacije.

Upoznaje nas s Wirthovom tezom kako gustoća društvenog života u gradovima potiče stvaranje karakterističnih četvrti. Neke od njih sadrže i obilježja manjih zajednica. Wirth objašnjava kako urbanitet nije jednak u svim vremenima i svim mjestima. Drevni gradovi razlikuju se od modernih gradova. U prvim gradovima život ljudi nije bio puno anonimniji ni impersonalniji nego za one koji žive u selima. Također, Wirth preuveličava impersonalnost modernih gradova. Veze između obitelji i prijatelja u većoj su mjeri trajnije nego što je on to smatrao. Giddens (2007) prema Fischeru (1984) navodi kako stanovnici grada često surađuju s drugim ljudima sličnog podrijetla ili interesa te s njima razvijaju lokalne veze. Također, mogu se pridruživati različitim etničkim, vjerskim te političkim supkulturnim skupinama. Naglašava kako manji grad ili selo razvoj takve supkulturne raznolikosti ne omogućuje.

„Veliki grad je ‘svijet stranaca’, pa ipak podupire i stvara osobne odnose.“ (Giddens, 2007: 576)

Već spomenuti citat Giddens (2007) objašnjava na način da razlučuje urbano iskustvo u javnoj sferi susreta sa strancima i privatni svijet s obitelji, prijateljima i kolegama. Nastavlja mišlju kako je u gradu teško naći prijatelje, no napominje kako se isti slučaj ponekad događa i u malim starim ruralnim zajednicama. Naime, prilikom selidbe u takve manje ruralne zajednice susrest ćemo se s pristojnim odnosom stanovnika, no mogu proći godine prije nego li tu istu osobu zaista prihvate. Edward Krupat navodi kako u gradu nije tako. Smatra kako u gradu neki ljudi mogu ostati potpuno isključeni zato što nemaju društvene vještine, no zbog raznolikosti stranaca, potencijalnih prijatelja, širokih interesa i životnih stilova, ljudi se uklapaju. Kada jednom uđemo u jednu skupinu, imamo velike mogućnosti za širenje veza. Iako Wirthove ideje i dalje imaju određenu valjanost, smatra se da su pretjerano generalizirane. U modernim gradovima susrećemo se s impersonalnim i anonimnim društvenim odnosima, no oni su izvor raznolikosti, a katkada i intimnosti. Želimo li shvatiti današnju situaciju koja vlada u urbanim zajednicama, nužno je krenuti od početka. U ovom trenutku to je pregled prvih zajednica.

3. Zajednica kao pojam

U knjizi Roberta A. Nisbeta, *Sociološka tradicija* (2007), autor pojmu zajednice posvećuje jedno cijelo poglavlje. Objašnjavanje pojma počinje od samog početka. Objašnjava nam kakva je zajednica; „od temeljnih ideja sociologije, zajednica je najtemeljnija i najdalekosežnija“ (Nisbert, 2007: 69). Pri definiranju pojma zajednice postoje veliki razmjeri raznolikosti i nepreglednosti shvaćanja. George A. Hillery Jr 50-ih je godina 20. stoljeća analizirao sve definicije do kojih je uspio doći te je zaključio kako je svima njima zajedničko samo to da se bave ljudima.

Nisbet (2007) pak primjećuje kako je u mnogim područjima mišljenja poveznice zajednice, bila ona stvarna ili izmišljena, tradicionalna ili pak izvedena, oblikuje predodžbu dobrog društva. Upravo zajednica postaje načinom legitimiteta udruženja u države, crkve, radničke sindikate, udruge te zadruga. Sam pojam zajednice obuhvaća visok stupanj osobne prisnosti, emocionalne dubine, moralne dužnosti, društvene kohezije i kontinuiteta u vremenu te se temelji na čovjeku kojeg se shvaća u cjelovitosti, a ne u nekoj ulozi. Zajednicu možemo objasniti kao stapanje osjećaja, misli, tradicije i privrženosti, pripadanja i htijenja. Pronaći se može u lokalitetu, religiji, rasi, naciji, pokretu ili zvanju. Odnosno, oni joj daju simbolički izraz. Temelj zajednice, povijesno i simbolički gledano, nalazi se u obitelji, u nomenklaturnoj obitelji. Autor temeljnu snagu zajedništva veže uz stvarnu ili umišljenu antitezu koju su stvorili odnosi konkurencije ili konflikta, koristi ili ugovornog pristanka. U sociološkoj tradiciji postoje mnogi autori koji su proučavali značenje pojma zajednice. Od Comtea do Webera, jasan je konceptualni kontrast koji tvori zajedničko i nezajedničko. Takav kontrast pronalazimo i u radovima drugih sociologa. Tonnies je taj koji potkraj stoljeća tom kontrastu daje trajnu terminologiju, a to je *Gemeinschaft* i *Gesellschaft*. S ovim terminima jedino se nije složio Marx.

Uz navedena razmišljanja raznih socioloških klasika o pojmu zajednice valja spomenuti i Delantyjevu. Geiger Zeman i Zeman (2010) navode kako Delanty glavne koncepcije zajednice kao normativnog ideala svrstava u tri osnovna diskursa. To su shvaćanje zajednice kao nepovratno izgubljene, ponovno ostvarive te shvaćanje zajednice kao nečeg što tek treba ostvariti. Shvaćanje zajednice kao nepovratno izgubljene protomodernistički je nastrojeno i veže se uz nostalgiju. Prema ovom viđenju, zajednica je nemoguća. Nasuprot ovom pristupu stoji shvaćanje ponovno ostvarive zajednice. Ovo shvaćanje vežemo uz vrijeme modernog konzervatizma koji je zagovarao povratak tradiciji i „organskom“ jedinstvu društva i države. Treći pristup utopijskog je karaktera. On se veže uz diskurse anarhizma, komunizma i

socijalizma koji zajednicu zamišljaju kao nešto što tek treba doći iz budućnosti. Govoreći kako je najistaknutije obilježje uspona sociologije u devetnaestom stoljeću ideja „društva“ bilo bi previše, ali i premalo. Razlog zbog kojeg nije dovoljno ni točno takvo nešto reći jest upravo u tome što oblik u kojem društvo kao koncept nikada nije prestao biti predmetom filozofskog razmatranja pa čak i u doba kada je postojalo mnoštvo doktrina individualizma. To doba prisutnosti mnoštva doktrina individualizma vežemo uz razdoblje razuma i prosvjetiteljstva (Zeman i Zeman, 2010).

U Nisbetovoj (2007) knjizi možemo iščitati pristupe na koje su razni teoretičari pristupali proučavanju pojma zajednice. Zanimljivo je zamijetiti kako su La Playu, usporedno sa srodstvom i lokalnom zajednicom, zanimali i drugi načini zajedničkog udruživanja. Udruživanja su postizana u svrhu tehničkih i ekonomskih ciljeva koje lokalna zajednica ili obitelj nisu mogle same postići. Zanimale su ga i raznoliki društveni oblici kao što su ceh, zadruga i samostan koji su zaista zanimljivi. Povijesni razvoj ili drukčije rečeno, utjecaj vremena možemo vidjeti u proučavanju prvih „primitivnih“ zajednica pa do današnjih velikih korporacija. Teorijski pristupi teoretičara pomažu nam da što bolje razumijemo pojam zajednice te današnju sliku zajedništva u gradovima. Kroz Tonniesov rad i diferencijaciju Gemeinschafta i Gesellschafta kao tipova društvene organizacije bolje razumijemo sociološko objašnjenje uspona kapitalizma, moderne države i čitavog modernističkog raspoloženja (Nisbet, 2007). Srodan odnos između Durkheimova mehaničkog i organskog tipa solidarnosti i Tonniesovih koncepata ne mogu se prikriti. Upravo ovi koncepti pomažu nam u shvaćanju današnjeg otuđenja i zajedništva u gradovima.

„U velikim gradovima ljude spaja želja za dobiti. Kad dođe do stvaranja bogatstva, oni nisu u stanju suradnje, već u stanju izolacije; a što se tiče svega ostalog, ne mare za bližnje. Kršćanstvo nas uči da volimo svoje bližnje kao sebe same; moderno društvo ne priznaje nikakvog bližnjeg.“ (Nisbet, 2007: 74)

Značajni esej Georga Simmela „Metropola i duhovni život“ bavi se prelaskom iz kohezivnih i tradicionalnih oblika zajednice u anonimne urbano–industrijske komplekse. Simmel nam govori o svjetlima grada, no istovremeno nas navodi da vidimo i sjene koje su ostavile zajednica i tradicija. Jednostavnost, izravnost i toplina tradicionalne zajednice postavljena je kao suprotnost sofisticiranosti, anonimnosti i rezerviranosti života u metropoli. Pokazuje nam suprotnosti između tradicionalne zajednice i modernog društva koje su u pozadini njegovih mikroskopskih analiza. Kao što su nam važna Durkheimova razmatranja o samoubojstvu, tako nam je izuzetno važno Simmelovo proučavanje „intimnih odnosa“, tj.

tajnovitost. Pod tim pojmom misli na „čuvane tajne“ i izravno ih stavlja u društvene odnose i procese (Nisbet, 2007).

„Samoubojstvo i tajnovitost: svako je na svoj način krajnost onoga što pripada najskrovitijoj unutrašnjosti pojedinačne motivacije, a ipak je svako razumljivo samo u odnosu prema društvu.“ (Nisbet, 2007: 126)

Društvo se veže i uz moralno područje povjerenja. U društvu je prisutna diskrecija i kao takva označuje što je to dopušteno, a što ne. Upravo na taj način možemo proučavati odnose među ljudima. Ono što je otkriveno i drugi smiju znati, a ono što je prikriveno i ne smije se znati. Možemo primijetiti kako su se dogodile duboke promjene u društvu, a neke od njih utjecale su i na uloge prijateljstva i intimnosti. Nekadašnji bliski odnosi među ljudima, danas gotovo da nestaju. Drugim riječima, možemo reći kako ljudi postaju sve udaljeniji jedni od drugih.

4. Pripadnost zajednicama u masovnom društvu

Kasarda i Janowitz (1974) bave se proučavanjem učinaka urbanizacije i industrijalizacije na društvo. Govore o dva modela koji dominiraju među suvremenim društvenim znanstvenicima, a upravo oni objašnjavaju rad teoretičara rane čikaške škole urbane sociologije. Teoretičari rane čikaške škole urbane sociologije željeli su precizirati čimbenike koji bi objasnili odsutnost i prisutnost društvenih veza te osjećaja zajedništva. Njihove različite perspektive za plod imaju različite modele socijalnog ponašanja u urbanom okruženju. Prvi model naziva se linearni razvojni model. Ime je dobio zbog linearnog povećavanja veličine i gustoće populacije ljudi. Ovaj model pretpostavlja da su zajednice primarni čimbenici koji utječu na obrasce društvenog ponašanja. Korijeni ovog modela nalaze se u filozofskim spisima Ferdinanda Toenniesa koji govori o konceptima *Gemeinschafta* i *Gesellschafta*. Bitno za istaknuti jest da ovaj model smatra kako urbanizacija i industrijalizacija mijenjaju bitni karakter društva od onoga koji se temelji na osnovnoj privrženosti. Radovi već spomenutog Louisa Wirtha daju snažan poticaj ovom pristupu. Nasuprot njemu, ostali članovi čikaške škole opirali su se ovom stajalištu. W. I. Thomas, Robert E. Park i Ernest W. Burgess tražili su da se u obzir uzmu rasponi „socijalnih svjetova“ i društvene solidarnosti u velikim urbanim gradovima. Za njih lokalna zajednica nije bila ostatak društvenih građevina koje imaju svoj životni ciklus, već oni daju osnovu za alternativni model zajednice koji se naziva sistemski model. Ovaj model dijelom se temelji na

povijesno-antropološkim materijalima koji postojanje *Gemeinschafta* dovode u pitanje. Kao temeljni problem *Gemeinschafta* i *Gesellschafta* jest da ne uspijeva objasniti oblike i opseg komunikacije koja se nalazi u modernim društvima. Kod sustavnog modela organizacija zajednice smatra se bitnim aspektom masovnog društva. Smatra se kako je to struktura koja ima ekološke, institucionalne i normativne dimenzije. Lokalnu zajednicu promatra kao kompleksni sustav mreža prijateljstva i srodstva te formalnih i neformalnih veza koji su utemeljeni u obiteljskom životu, a kontinuirano se prenose socijalizacijom. Pri istraživanju zajednica koji potječu od linearnog modela i sistemskog modela, potrebno je više od podataka studija slučaja. Društveni odnosi zahtijevaju pažljivu i detaljnu analizu.

Jedan od takovih istraživanja proveo je *Research Services* u ožujku 1967. godine. Istraživanje je provedeno s ciljem da pomogne povjerenstvu lokalne uprave u Engleskoj pri izradi preporuke za restrukturiranje veličine i formata jedinica lokalne samouprave. Kasarda i Janowitz (1974) navode kako je anketirano 2199 odraslih osoba. Također, izvučen je stratificirani slučajni uzorak stotinu lokalnih područja u Engleskoj, bez Londona, u brojkama koje su bile točno proporcionalne broju stanovnika koje sadrže glavne tri lokalne vlasti. Podaci su bili prikupljeni i na demografskim obilježjima lokalnih nadležnosti ispitanika. Važno je naglasiti kako je svrha ove analize bila empirijski ispitati koji sociološki čimbenici utječu na karakter lokalnog sudjelovanja i vezanosti zajednice. Istraživači su očekivali odbacivanje linearnog modela, što znači da veličina populacije i gustoća naseljenosti neće biti povezane sa značajnim razlikama u sudjelovanju u lokalnoj zajednici i vezanosti zajednice. Nasuprot ovom modelu stoji sistemski model koji se usredotočuje na dužinu boravka kao glavni čimbenik koji utječe na ponašanje zajednice i stavove. Glavne varijable prijateljske su i srodničke veze te formalne i neformalne veze unutar lokalne zajednice. Lokalna zajednica istovremeno se promatra kao trajni sustav društvenih mreža u koji su asimilirane nove generacije i novi stanovnici. Rezultati provedenog istraživanja pokazuju kako učinci veličine i gustoće populacije na prijateljske, srodničke i asocijacijske veze utječu mješovito te nije visoko značajna. Kasarda i Janowitz (1974) naglašavaju kako je važno istaknuti kako istraživanje pokazuje kako osobe s dužim prebivalištem na urbanom području imaju tendenciju imati opsežnije socijalne veze od onih koji žive u ruralnim zajednicama.

Obratimo li pažnju na učinak boravka u urbanoj zajednici za razliku od ruralnih zajednica, vidjet ćemo kako su oni posebno izraženi s obzirom na relativni broj poznanika i članstva u formalnim organizacijama. No s druge strane, dužina boravka pokazuje pozitivan i značajan izravni učinak na svim lokalnim područjima, s izuzetkom sudjelovanja u neformalnim

društvenim aktivnostima. Osobe starije životne dobi više sudjeluju u neformalnim društvenim aktivnostima, rodbinskim vezama te članstvima u formalnim organizacijama. Iako mala gustoća stanovništva i mala veličina zajednice imaju tendenciju pozitivnom utjecaju na osjećaj zajedništva, njihov je utjecaj relativno mali u usporedbi s dužinom boravka. Na interes osoba za sudjelovanje u zajednici najviše utječe položaj koji osoba ima u društvenoj strukturi. Dakle, osobe višeg statusa imaju vještine i usmjerenja da artikuliraju svoje interese u poslovima zajednice. Razlika između ruralnog i urbanog područja jest ta da ruralna zajednica ima slab i negativan utjecaj na interes u zajednici dok urbana zajednica ima umjeren i pozitivan utjecaj za sudjelovanje u lokalnoj zajednici. Pitanje osjećaja zajedništva na nekom području često povezujemo s prijateljskim, rodbinskim te formalnim i neformalnim vezama, a rezultati zaista pokazuju da količina socijalnih veza utječe na osjećaj zajedništva. Zaključak ove analize proizlazi iz toga da je sistemski model, koji ističe važnost dužine boravka, primjereniji od linearnog modela, koji je zasnovan na veličini i gustoći populacije za proučavanje povezanosti zajednice.

5. Suvremeno postindustrijsko društvo i procesi u gradovima

Razmatrajući tradicionalno shvaćanje pojma zajednice i problematike koja se veže uz nju, jasnije nam je shvatiti tijek kojim se stvaraju urbane zajednice. Shvaćanja industrijskog grada bitno se razlikuju od koncepcije postindustrijskog društva. Kao što i sam prefiks *post* sugerira, postindustrijsko društvo je „društvo u kojem više ne dominira industrijska proizvodnja nego najvažnijom postaje proizvodnja nematerijalnih dobara – usluga i informacija” (Zeman i Zeman, 2010: 49). Ovo društvo razvija novu vrstu industrije koja se temelji na proizvodnji znanstvenog znanja što se primijeti po smanjenju utjecaja i važnosti industrijskih radnika, tzv. plavih ovratnika. Nasuprot njima, sada društvenom scenom dominira nova tzv. tehnička elita koju čine znanstvenici, tehnolozi i tehničari. Njih se još naziva i bijelim ovratnicima. Ova promjena rezultirala je velikim socijalno-klasnim prestrukturiranjima. Peračković (2014) postindustrijsko društvo povezuje s promjenom kompozicije društva koja je rezultirala promjenama u podjeli rada. Navodi kako su se zbog ove promjene dogodile i izmjene u funkciji elemenata društvenih sustava. Dolazi do potrebe za obrazovanim društvom koje će sada raditi nove djelatnosti i zanimanja. Tri čimbenika koja dovode do postindustrijske transformacije rada su tehnika, tržište i socio-demografska obilježja stanovništva. Također, primjećuje se utjecaj globalne ekonomije i marketizacije društva od strane novih centara političke i ekonomske moći

i navodi kako se postindustrijska obilježja rada očituju u novim oblicima fleksibilnog rada prema konceptu *just in time employment* (Peračković, 2014).

Geiger Zeman i Zeman (2010) također se bave ovom temom te navode brojne promjene. Pripadanje grupi koje je do sada bilo mnogo čvršće određeno, kroz klasu, rasu, naciju i rod, sada je mnogo slabije i fluidnije. Može se reći kako je ovo doba neizvjesnosti i nesigurnosti koje se karakterizira gubljenjem onih čvrstih, temeljnih, točki identiteta. Dolazi do pomaka od zatvorenih prema otvorenim zajednicama. Anthony Giddens govori o mogućnosti izbora koja se sada predstavlja kao čovjekovo pravo. No, mi zapravo „nemamo izbor nego izabirati“ (Zeman i Zeman, 2010: 54. prema Giddens, 1997: 81). Ovakva konotacija značila bi da čovjek, realno promatrajući, nema mogućnost izbora već izabiranja između ponuđenih mu mogućnosti koje nisu stvar njegovog izbora. Ovo novo doba nameće i novi koncept životnog stila. Upravo on ne sugerira na potrošnju, već na oblikovanje svojega života. Izbori životnog stila povezuju se sa stavovima i vrijednosti te kao takav pridonosi formiranju identiteta osobe te povezivanje sa sličnim osobama. Sigurnost koja se nekada pronalazila unutar zajednice danas pruža životni stil osiguravajući osjećaj sebstva, tzv. *self*.

Govoreći o postindustrijalizmu ne možemo izostaviti i postmodernizam. Tijekom 80-ih godina 20. stoljeća utjecajni su autori osporavali tezu o postmoderni. Primjer takvog nastojanja je i Ulrich Beck koji razvija koncept društva rizika te Anthony Giddens koji razvija teoriju kasne refleksivne modernosti. Ronald Inglehart razumijeva tri različita načina mišljenja postmodernosti. Postmodernizam kao izraz krize, kraja te odbacivanje modernosti, kao revolorizacija tradicije te kao afirmiranje novih vrijednosti i životnih stilova. Kroz ove promjene, prelaska s materijalističkih na postmaterijalističke vrijednosti, može se vidjeti velika i dramatična promjena u društvu, a time i u zajednicama. (Zeman i Zeman, 2010: 52). Žanić (2019) postmodernizam dovodi u vezu s brojnim pojavama i teorijama pa tako i s postindustrijskim društvom, multikulturalizmom, fleksibilnom akumulacijom i jačanjem individualizma. Smatra kako se prema postmodernim tumačenjima moderne „grad masovne proizvodnje postaje estetizirani grad potrošnje“ (Žanić, 2019: 154). Ovakvoj promjeni zasigurno je doprinio i proces globalizacije. Globalizacija je postala izrazito popularan pojam u brojnim raspravama te ulazi u politiku, ekonomsku i kulturnu sferu. Njezina široka uporaba dovodi do velike nepreglednosti. Geiger Zeman i Zeman (2010) globalizaciju razumijeva prema definiciji Antonyja Giddensa koji navodi da je globalizacija djelovanje na daljinu u kojem dominira odsutnost nad nazočnošću. Samom pojavom globalizacije jasno je da na neki način utječe na zajednicu. Osim što je omogućila komuniciranje najudaljenijih područja, ona otvara mnoge mogućnosti za današnje zajednice. Jedna od važnijih segmenata je i internet. Dijelovi

svijeta koji raspoložu njegovim korištenjem u trenutku se povezuju s drugim dijelom svijeta. Zahvaljujući neprestanom razvijanju tehnologije nastaju i novi oblici zajednica. Delanty nove zajednice naziva *kozmpolitskim zajednicama*. Glavna karakteristika im je ta što nisu ograničene prostorom ni vremenom. Nove tehnologije lako prelaze uobičajenu granicu koju su nekada činile nepovredive nacionalne granice. Sve to rezultira činjenicom da ljudski identitet postaje fleksibilniji i fluidniji. Svaki čovjek pripadnik je određene zajednice. Možemo govoriti o zajednici mjesta koju čini skupina ljudi koja obitava na određenom prostoru i dijeli vrijednosti, iskustva i interese. Ideju lokalnog nužno je povezivati s mjestom koje je prožeto raznim kulturnim značenjima. Prostor je „nešto što punimo i su-oblikujemo (našim) življenjem“ (Zeman i Zeman, 2010: 75). Drugim riječima, prostor postoji samo ako u njemu žive i rade ljudi koji ga na taj način stvaraju, u suprotnom on postaje samo praznina. Danas smo svjedoci marginaliziranja lokalnoga. Ljudi postaju neosjetljivi za mjesto u kojem žive. Ovakvi događaji za posljedicu imaju niz nepovoljnih događaja. Dolazi do izostajanja povezanosti ljudi i vlastitog okružja, loša ili nikakva iskoristivost lokalnih resursa te ovisnost o silama koje su udaljenije od neposrednih briga i interesa. Ne smijemo izostaviti činjenicu da lokaliteti postaju privremena zaustavljalista na koje se uvode dobra, a izvoze otpaci. Navodeći neke od posljedica možemo se zapitati što zapravo ljudima znači prostor koji naseljavaju. U odgovoru na ovo mjesto pomažu nam koncepti mjesta življenja i osjećaja mjesta. Uz socijalnu povezanost, ljude s mjestom povezuju i emocionalne veze. Mjesto omogućuje iskustva i događaje, rituale i tradicije. Sve su to segmenti koji u konačnici postupno izgrađuju zajednicu. Ljudi stvaraju određenu razinu privrženosti prema mjestu. Podrijetlo osjećaja za mjesto pronalazi se u bioregionalizmu koji označava življenje života s razvijenom svijesću o ekonomiji, ekologiji i kulturi mjesta u kojem prebivamo. Želimo li kvalitetno živjeti u nekom mjestu, prema njihovim temeljima, nužne su moralne promjene, mijenjanje stavova i ponašanja.

Spajajući „novo normalno“ i stare utemeljenje vrijednosti vidimo kako upravo te, zaista duboke, društvene promjene utječu na otuđenost i zajedništvo u gradovima. Već spominjan pojam „sociologija intimnih odnosa“ i blisko vezana tajnovitost povezane su s individualizacijom. „Društveni uvjeti jake osobne diferencijacije omogućuje i zahtijevaju tajnovitost; i obratno, tajna utjelovljuje i intenzivira takve diferencijacije“ (Nisbet, 2007: 130).

Simmel dolazi do tajnog društva i njegove funkcije. Funkcija tajnog društva jest da daje autonomiju. Autonomiju od narušavanja privatnosti, neukusnog prepoznavanja, bezličnosti i heterogenosti. Navodi kako tajno društvo ima i aristokratski motiv. Objašnjenje ovakve

konotacije bilo bi da dopušta odvojenost od onih svojstava koji obilježavaju sve i nikoga. Također, izolacija tajnog društva uklanja mnoge prigode za sukob.

Nisbet (2007) smatra kako snage modernizma ugrožavaju dostojanstvo čovjeka slabeći njegov duh i utjecaj. Gubitak zajednice izolira čovjeka. Rast velikih institucija i organizacija nimalo ne podupire čovjeka već unaprjeđuje procese koji ga otuđuju. Osim promjena koje se događaju u društvu oko nas, Weber i Tocqueville, vide da se promjena događa i u čovjekovu karakteru. Promjena koja je rezultat moderne uloge u kojoj se njima potpuno upravlja i u kojoj je on predmet upravljanja. Čovjek je nadziran u sve širim područjima života i to u sve manjim i osobnijim detaljima. Viđenje novih odnosa u gradovima voljela bih zaključiti Simmelovim viđenjem. Sam si postavlja pitanje koje nam može poslužiti za razmišljanje. Zapituje se, je li zajednica i otuđenje tek pola čovjekova vječnog identiteta i što bi to značilo?

6. Urbane zajednice u postindustrijskom društvu

Pregledom stanja u gradovima, važno je vidjeti i značenje pojma grad. Definiciju grada nalazimo u knjizi *Suvremena sociologija grada*. Grad je „relativno veliko, gusto i stalno naselje socijalno heterogenih pojedinaca“ (Šarinić, Čaldarović, 2015: 28).

Šarinić i Čaldarović (2015) navode kako je u suvremenom društvu raslojavanje izrazito vidljivo u gradovima i to ne samo fizički nego i količinski uslijed velikog broja ljudi koji u njemu žive. Gradovi su nekada bili prostorom zajedništva, osjećaja pripadnosti te kulture. Ponekad su se smatrali kao zaštita od svih ostalih koji su bili izvan gradskih zidina. Danas se ljudi zatvaraju u svoje „manje tvrđave“. Pojava ograđivanja i segregacije danas su sastavni dio života u svim najvećim gradovima. Čaldarović postavlja zanimljivo pitanje, a to je „Je li čovjek izgubljen te je li došlo do dehumanizacije te kako istog ponovno humanizirati?“ (Čaldarović, 1987: 16) Gradska svakodnevnica je prožeta stalnim očitovanjem vrijednosti, ostvarivanjem i realiziranjem određenih političkih ili društvenih ciljeva. Ritam života u gradovima podložan je zakonima klasične podjele rada. Čovjek se većinom kreće na jednakoj relaciji, a to je kuća – posao.

Max Weber u knjizi *Grad* tvrdi kako grad predstavlja najveće dostignuće zapadne civilizacije. Grad je bio prirodni izraz civilnog društva te se temeljio na slobodi i građanstvu. Također, grad je živopisno i gusto mjesto međusobno povezanih društvenih odnosa utemeljenih na autonomiji grada. Za Delantya (2003) tema grada usko je povezana s temom zajednice.

Upravo sudbina zajednice jedna je od glavnih tema u modernoj sociologiji. Predmet izučavanja više nije industrijalizacija nego globalizacija. Pitanje koje se postavlja jest jesu li gradovi potpuno izgubili vezu sa zajednicom i pretvaraju li se u globalno društvo. Martin Pawley pad zajednica povezuje sa povlačenjem u privatni život. Praćenje urbanizacije, industrijalizacije i modernizacije kao pretvaranje „grada u grad“, tj. stvaranje nove vrste društvenih odnosa te time novih izazova za zajednicu. Primjećuje se utjecaj Georga Simmela koji je naglašavao značaj malih skupina. Pojavljuje se i ideja da je grad otvorena struktura u kojoj se nalaze različite vrste ljudi te su tako mogući „kreativniji“ socijalni odnosi i oblici pripadanja. Simmel navodi kako sukob može biti osnova za socijalnu integraciju i ne mora nužno biti loša kao što je to slučaj u ruralnoj zajednici. Sukob kao takav može dovesti do jačeg identiteta unutar grupa. Urbanizam kao način života opisuje grad u terminima veličine, gustoće i heterogenosti zajednice. Sve većom naseljenosti dolazimo do veće heterogenosti zajednice i samim time do pitanja socijalne kohezije i urbanog otuđenja. U tekstovima možemo primijetiti zabrinutost za sudbinu urbane zajednice. Klasične studije o zajednici vide ju kao nešto očuvano u lokalitetu, a ugroženo u gradu. Danas se interpretacija grada više povezuje s Gesellschaft društvom, dok je Gemeinschaft društvo sačuvano u ostacima lokalnih zajednica.

Delanty (2003) promišljajući o pojmu zajednice promišlja o relativno maloj skupini koja je zasnovana na uzajamnoj međuovisnosti i zajedništvu. Temelj takve grupe osjećaj su pripadnosti temeljen na zajedničkim iskustvima, jeziku, srodstvu,... Povrh svega osjećaj naseljavanja zajedničkog prostornog mjesta. Kontrola koja se provodila na takvim mjestima za cilj je imala poboljšanje zajednice, a ne ugrožavanje iste. Fischer smatra kako su gradovi heterogeniji te kao takvi privlače migrante i imaju raznolike socijalne i profesionalne skupine. Također, pojačavaju prepoznatljivost prisutnih supkultura. Za njega su urbane zajednice po svojoj veličini i sastavu pluralistički mozaik malih svjetova. Grad je zasnovan na „usitnjenom svijetu“. Ovakva teza značila bi da grad sačinjavaju segregirane skupine, zone ograničavanja za različite podrazrede, trajno isključeni niskokvalificirani imigrantski radnici, kriminal i nasilja su jako prisutna.

U urbanoj zajednici izgubila se ideja brižne zajednice dok je bitan dio razvoja lokalne zajednice. Stvaranje zajedničkih oblika pripadnosti postaje jedan od glavnih izazova s kojima se zajednica danas suočava. Zajednica je i dalje važna zbog vrijednosnog sustava i moralnih iskustva i težnji. Kako bi se gradilo samopoštovanje i poštovanje zajednice potrebno je omogućiti davanje glasa osobnim identitetima, umjesto da se na njih gleda kao na kulturu izražavanja kolektiviteta (Delanty, 2003). Iz izvornog znanstvenog rada *Lokalna politika u*

Republici Hrvatskoj i doba refleksivne modernosti: primjer lokalnih izbora 2017. godine u gradu Zaprešiću nailazimo na pitanje može li se politika danas smatrati tipom otuđenja od osobnih interesa pod izlikom duha kolektiviteta koji počiva na lažnoj svijesti, tj. određenoj ideologiji stranaka.

Upoznajući se s ovim zajednicama u nastavku rada bavit ćemo se održivim i virtualnim zajednicama.

7. Modernizam i lokalna kultura

Poslije Drugog svjetskog rata sve se više raspravlja o modernizaciji kao glavnim smjerom globalnog razvoja. Modernizacija je na početku bila heroj, a kasnije postaje neprijatelj lokalitetima. Nakon prvobitnog straha od modernizacije, kasnije se smatra da prijetnja dolazi iz drugog izvora, a to je globalizacija. Globalizacija kao novo lice starog neprijatelja. Poneki su teoretičari globalizaciju smatrali kao homogenizaciju, a neki kao hibridizaciju. I jedni navode primjere koji bi potvrdili njihovu tezu. No, važno je naglasiti kako je ovaj proces doprinio u prepoznavanju važnosti kulture. Uz kulturu, sve se više ističe važnost okoliša. Razvija se ekokulturizam kao oblik turizma koji ističe važnost načela održivog razvoja koji je usmjeren poštivanju i razumijevanju ekologije te kulturnih vrijednosti lokalne zajednice. Može se primijetiti kako se sve više radi na kreiranju planova i projekata koji doprinose lokalnom razvoju. U kreiranju lokalnih identiteta i imidža traži se najbolji način koji bi istaknuo posebnost i jedinstvenost određenog lokaliteta (Geiger Zeman - Zeman, 2010).

Važnost razvoja lokalne zajednice, kako navode Geiger Zeman i Zeman (2010), sve više uključuju i dimenziju održivog razvoja koja svoj cilj vidi u povećanju blagostanja zajednice u okolišnom, ekonomskom, ali i socijalnom pogledu. Ovakvom tijeku događaja doprinijela su događanja posljednjih desetljeća koja su utjecala na oblike ljudskog života u zajednicama. Govoreći o održivosti kao održivosti života, Lay (2007) ističe četiri elementa, a to su ekološka održivost, ekonomska održivost, sociokulturna održivost i politička održivost. Važno je naglasiti kako je održivost svakog elementa vodi integralnoj održivosti koja označava „paralelno i umreženo samoobnavljanje ukupnog prirodnog i društvenog tkiva sastavljenog od njegovih ekoloških, ekonomskih i socio-kulturnih slojeva, samoobnavljanje aktivnosti i aktera u kojem se razvijaju i obnavljaju priroda i društvo, danas i u sutrašnjici“ (Lay, 2007: 21).

Ulrich Beck 80-ih godina 20. stoljeća govori o društvu rizika. Rizik o kojem govori možemo definirati kao „sistemski način izlaženja na kraj s opasnostima i nesigurnostima koje izaziva i uvodi sama modernizacija“ (Zeman i Zeman, 2010, str. 136. prema Beck, 1996). Postoje različiti oblici rizika, no važno je naglasiti kako su te kategorije i koncepti proizvedeni znanstvene i socijalne konstrukcije. To bi značilo da te opasnosti nisu viđene već su definirana slika određene opasnosti, ili hazarda kojeg se često spominje u literaturi. Hazard predstavlja koncept koji uključuje vjerojatnost pojavljivanja nekog događaja te njegov utjecaj i jačinu na društvo i okoliš. Giddens govori o isprepletenosti rizika i modernosti. Upravo život u modernosti znači živjeti u kulturi rizika. Drugim riječima, „modernost je kultura rizika“ (Zeman i Zeman, 2010., str. 141, prema Giddens, 1997).

Upoznajući se s promjenama koje pogađaju društvo, mogli smo vidjeti da upravo oni donose mnoge nove koncepte koji pomažu u shvaćanju današnje situacije. Čovjek svojim ponašanjem utječe na mnoge segmente koji ga okružuju, no neki od njih utječu i na njega. Jedan od njih je okoliš. Sve više studija bavi se proučavanjem posljedica okolišnih promjena na zajednicu. Pojam održivosti, od sredine 90-ih godina prošloga stoljeća uglavnom se definirala na nacionalnoj i globalnoj razini, no dolazi do lokalnog zaokreta pri kojem se ovaj pojam javlja u raspravama na lokalnoj razini. Tijekom posljednja dva desetljeća održivost postaje sve važnijom temom. Na isticanje njezine važnosti doprinosile su rasprave o održivom društvu i održivom svijetu. Objavlivanjem *Bruntland Reporta*, poznatoga i kao *Our Common Future*, ovaj koncept stječe veliku popularnost. Pažnja se sve više usmjerava prema planetarnim prirodnim resursima. Želi se izići u susret potrebama sadašnjih generacija bez ugrožavanja budućih generacija. Upravo ova ideja inspirirala je mnoge da načine varijante definicije održivog razvoja. Isto tako, ideja održivog razvoja bila je i na meti žestokih prigovora. Predbacuje joj se nedostatak vjerodostojnog znanstvenog utemeljenja, određenosti i dr. No, usprkos prigovorima i kritikama, Geiger Zeman i Zeman (2010) navode kako oni ne umanjuju važnost i vrijednost ovoga koncepta.

U početku javnog života ove teme nije se toliko radilo na njezinom realiziranju, no danas se čine sve veći napori kako bi se ona realizirala. Usredotočuje se na lokalnu zajednicu kao onu razinu gdje to ima najviše smisla. Pritom se ne misli samo na male zajednice već i velike gradove te cijele države. Dobra država je višestoljetni ideal o kojem su mnogi pisali. Porast ekološke krize i sve veće rasprave o održivom razvoju rezultirale su stvaranjem novog ideala zajednice, a to je održiva zajednica. Cilj je da svaka zajednica definira specifičan sadržaj održivosti prema vlastitim vrijednostima i perspektivama uzimajući u obzir važne lokalne ekonomske, socijalne,

kulturalne i okolišne aspekte. Proces odlučivanja mora uključivati sve članove zajednice. Rezultat ove ideje bila bi ponovna povezanost zajednice s okolišem i to na vidljivoj i manje vidljivoj razini. Donesena je Agenda 21 kao glavna podrška održivosti koji je glavni svjetski cilj. U njoj su identificirane ključne grupe, a to su domorodačka populacija, mladi, žene, radnici, poljoprivrednici, znanstvena zajednica, lokalne vlade, industrija, ekonomija te nevladine organizacije. Lokalna agenda 21 daje ovlasti lokalnim upravama da provode načela Agende 21 na lokalnoj razini uz promicanje participacijskog, dugotrajnog i strategijskog planiranja koji za cilj ima pomoć gradovima i njihovim upravama pri identificiranju lokalnih održivih prioriteta i implementiranja dugotrajnih akcijskih planova u kojim građani aktivno sudjeluju. Europski gradovi imali su priliku potpisati i Alboršku povelju ili Povelju europskih gradova i mjesta o održivosti (Zeman i Zeman, 2010).

Kao pomoć pri ostvarivanju ideje održivosti pomažu nam indikatori održive zajednice koji ukazuju na područja gdje su veze između ekonomije, okoliša i društva slabe. Kvalitativni indikatori koji se uzimaju u obzir osjećaj su kvalitete života, pripadanja, blagostanja, harmonije i povezanost, osjećaj zaštićenosti i sigurnosti te osjećaj povezanosti s drugim ljudima i s planetom. Donesen je i konsenzus oko šest dimenzija kvalitete života zajednice, a to su ekonomija, obrazovanje, zdravlje, stanovanje, javna sigurnost te rasna i spolna diskriminacija. Moramo zaključiti kako se zaista puno doprinosi na području održivosti, no za njegovu realizaciju presudan je lokalitet. Radi se na osvješćivanju duboke ukorištenosti u prirodi koja ne dozvoljava odgodu, već djelotvorno djelovanje sada i ovdje (Zeman i Zeman, 2010).

8. Virtualne zajednice

Ulrich Beck, koji je razvio koncepciju društva rizika, te Anthony Giddens, koji je razvio teoriju kasne modernosti, upoznaju nas sa stajalištem kako nismo napustili modernu epohu te da ne postoji nikakvo postmoderno društvo. Oni tvrde kako smo „svjedocima ne kraja, nego početka modernosti“ (Zeman i Zeman, 2010: 50, prema Beck 1996). Razdoblje u kojem živimo je samopročišćavanje moderne, odnosno doseg moderne da sama sebe razumije. Govori se o prijelazu prema otvorenoj zajednici, a to je upravo stvaranje virtualnih zajednica ili *cyber* zajednica. Ovakvim je zajednicama svojstveno ponajprije to da su komunikacijske. Poništava se svako prostorno ograničenje, ali se ne ukida značenje prostora u ljudskom životu. Virtualne ili *cyber* zajednice tehnološko su posredovane zajednice koje kao posljedicu imaju nove vrste socijalnih grupa. To su polimorfno personalne, često ekspresivne skupine (Zeman i Zeman,

2010). Peračković i Petrinjak (2020) proučavaju novonastale virtualne zajednice i kažu kako razvojem komunikacijskih tehnologija i društvenih mreža dolazi do pojave novog tipa društvenih odnosa, a to su virtualni odnosi koji u mnogim slučajevima postaju i virtualne zajednice. Pandemija koja nas je iznenadila prošle godina potaknula je širenje virtualne stvarnosti koja sada u sve većoj dimenziji poprima one razmjere o kojima je govorio Castells, a to je da postaje stvarna virtualnost. Ovakva događanja dovode do promišljanja o novim obrascima koji traže teorijsku rekonceptualizaciju i redefiniranje klasičnih pojmova u društvenim i humanističkim znanostima. Tönniesov pojam zajednice, o kojem smo u početku govorili, danas se gotovo i zaboravlja, no počinje se razmatrati njegov pojam duhovne zajednice. Duhovna zajednica kao tip zajednice u kojoj članovi nisu krvno niti mjesno povezani već zajedničkim mentalnim životom te zajedničkim djelovanjem u istom pravcu. Taj se pojam sve više povezuje uz suvremene koncepte virtualne zajednice kojeg definira H. Rheingold. To su zajednice koje nastaju putem internetskih javnih rasprava koje su prožete ljudskim osjećajima te traju dovoljno dugo da daju dojam osobnih odnosa.

U završnom radu Oberana (2018) nailazimo na zanimljive koncepte, a to su blaziranost koji je analizirao George Simmel, koncept stranca. Ubrzan način života koji karakterizira velegrad stavlja pojedinca u stanje otuđenosti i ravnodušnosti prema vanjskom svijetu. Simmel za objektivnu kulturu kaže kako u njoj individualni nisu privrženi grupi niti im je od posebne važnosti. U velikom gradu u središtu je novac. U vezi pojma otuđenja stavlja se objektivna i subjektivna kultura. U današnjim urbaniziranim gradovima sve više raste objektivna kultura. Upravu tu kulturu karakterizira dominacija u jeziku i pravu, tehnici, umjetnosti, znanosti te u predmetima koji nas okružuju u našim domovima. Razlika između ovih dviju kultura jest u podjeli rada gdje je pojedinac sve više podređen radu i njegovim rezultatima. U takvim okolnostima sve više zapušta sebe u cjelini te dolazi do stanja otuđenja. Osim ovakvog koncepta otuđenosti, danas nam je mnogo bliži koncept digitalne otuđenosti koje nam donosi moderna tehnologija. Zbog konstantne okupiranosti pametnim uređajima, moderni čovjek „otupljuje na okolinu“. U pojedinim životnim situacijama samo su fizički prisutni dok su u mislima u razgovoru na društvenim mrežama. U raspravama o širenju novih komunikacijskim tehnologijama dolazimo do dvije krajnje pozicije, a to su tehno–pesimisti i tehno–optimisti. Naime, tehno–pesimisti smatraju kako će uslijediti mračno doba u kojem ćemo biti dovedeni do fizičke nepokretljivosti, odnosno da ćemo biti isključeni iz svijeta, a dok tehno–optimisti s druge strane smatraju da će život u mreži biti gotovo samodostatan (Šuran, 2015). Upravo taj korak u razvoju tehnologije vidimo i kod Rončevića i Horvata (2019) koji u svojem radu *Primjena virtualne i proširene stvarnosti u promociji turističkih destinacija sjeverozapadne*

Hrvatske pokazuju moć tehnologije i na ovom području. Svjedoci smo kako marketinške tvrtke sve više posežu za virtualnom i proširenom stvarnosti u turizmu kako bi kupcima, odnosno potencijalnim turistima približili određeni proizvod ili uslugu, ali i samu destinaciju. Nemoguće je ne primijetiti kako tehnologija ulazi u skoro sve dijelove naših života.

9. Identitet i virtualne zajednice

Judith S. Donath (2004) u proučavanju virtualnih zajednica zaključuje kako identitet igra presudnu ulogu. U komuniciranju s drugim ljudima nužno je poznavanje identiteta kako bismo shvatili i procijenili našu interakciju. U virtualnim zajednicama dolazi do problema jasnoće identiteta. Virtualni svijet drugačiji je od onoga kojeg mi poznajemo. On je sastavljen od informacija, a ne stvari. Upravo se te informacije šire velikom brzinom, a da se ne zna njihova točnost. „Čovjek može imati onoliko električnih ličnosti koliko ima vremena i energije za njihovo stvaranje“ (Donath, 2004: 125). U materijalnom svijetu pravilo je da jedno tijelo posjeduje jedan identitet, no u virtualnom svijetu je nešto drugačije. Kada govorimo o čovjeku u virtualnom svijetu, jedina poznata činjenica jest da taj identitet treba biti istoznačan onom tijelu za tipkovnicom. Virtualne zajednice rastu jako velikom brzinom, a njihovi sudionici suočavaju se s istim pitanjima. Svaki čovjek ima priliku stvoriti identitet kakav želi. Muškarac može postati žena, srednjoškolac može tvrditi da je poznati virolog, i dr. Bolesnici koji očajnički tragaju za lijekom mogu naći na niz stranica koje tvrde kako su njihovi lijekovi učinkoviti. Kako bi bolesnik povjerovao informacijama ključan je identitet. Judith, S. Donath (2004) naglašava da je temelj za stvaranje zajednice upravo briga za vlastiti identitet i vlastiti ugled. No, govoreći o virtualnom identitetu tu su pravila malo drugačija. Miliša (2014) u svojoj knjizi *Šok današnjice* govori o pojmu identiteta. Objasnjava najpoznatije Eriksonove pojmove, a to su identitet, kriza identiteta i zbrka identiteta. Opasnosti od kojih dolazi do ovih poteškoća dolaze u razdoblju djetinjstva s pojavom osjećaja inferiornosti. Takav osjećaj razvija se ako dijete nije u mogućnosti izvršiti zadatke koje si sam zadaje ili koje mu drugi zadaju. Uz njega se povezuje i nedostatak samopouzdanja, hrabrosti, podrške, strah, lijenosti i sl. Kriza vrednota i kriza odgoja, kao usko povezane pojavnosti zajedno s krizom odgoja, kako navodi Miliša (2014), u konačnici dovode do krize identiteta. Burke i Stets razmatraju sociološki aspekt identiteta definirajući ga kao skupinu značenja koja definiraju osobu koja zauzima određenu ulogu u društvu. Pojedinci si također pripisuju i određena značenja kao što su student, otac,

majka, muž, žena i sl. Ova značenja zovemo ulogama. Možemo primijetiti kako identitet nije jednostavno definirati te kreirati. Možemo se onda zapitati što se to događa u virtualnom svijetu.

10. Virtualne obitelji

Današnja suvremena obitelj suočava se s mnogim problemima zbog kojih se stvaraju osjećaji osamljenosti, nemoći i nekompetentnosti u odgoju vlastite djece. Mnogi čimbenici potiču ovakvo stanje. Neki su od njih stresni životni i profesionalni ritam, slabe socijalne veze, egzistencijalni problemi i ostalo koje dovodi do nastanka *fast food* obitelji. Miliša (2014) navodi ovakvu sintagmu za brze, nezdrave, površne te ugovorno kompromisne odnose. Čovjek se navikava na sveprisutnu dehumanizaciju koja je proizvod mekdonaldiziranog društva. Ljudi postaju usamljena gomila usprkos tome što smo danas povezani više nego ikada. Upravo *fast food* obitelji karakterizira činjenica da ljudi žive jedni pored drugih, ali ne jedni s drugima. Virtualni svijet započinje 2003. godine. Ljudi imaju mogućnost samo jednim pritiskom na tipku *enter* otvoriti digitalni kontinent u kojem žive virtualni ljudi iza kojih se krijemo upravo virtualni mi. U tom svijetu omogućuje se stvaranje obiteljskog života, stanovanja, odlaska u kupovinu, kino predstave, čak posjedovanje virtualnog partnera, seksualnih odnosa te u konačnici virtualne djece kojoj smo prethodno kao i sebi kreirali boju kosu i oči, ponašanje i dr. Ovakav tip virtualnog obiteljskog života nije besplatan. Kompanije u njega ulazu desetke milijuna dolara. Miliša (2014) se zapituje hoćemo li graditi most između generacija ili pak stvarati međusobni jaz. Hoće li se ljudska komunikacija svoditi na SMS poruke, hoćemo li imitirati tuđe živote ili biti tvorci vlastitih? U konačnici, hoćemo li živjeti vlastiti ili virtualni život? Možda najveću pozornost trebamo usmjeriti prema djeci jer su upravo ona posebno izložena zbog činjenice da su puno vremena prepušteni upravo sebi, a u to vrijeme posvećuju se virtualnom svijetu kao svom utočištu. Upravo ta činjenica upozorava nas na mnoge izazove s kojima ćemo se u budućnosti susresti (Mužić, 2014). Kao rođenje virtualnog svijeta, Mužić (2014) navodi upravo pronalazak televizije i njezin ulazak u domove svih staleža. Upravo televizor ubrzo stječe središnje mjesto u većini obitelji. On postaje nadomjestak za obiteljski i međuljudski odnos općenito. Na mjesto kritičkog razumijevanja i uočavanja dolazi pasivnost i povodljivost. Sve brži način život dovodi do sve siromašnijeg nutarnjeg iskustva, a na to mjesto dolazi televizija koja preko reklama nudi njegove surogate koji čovjeka na kraju pretvaraju u promatrača vlastitog života i u biće kao proizvod. Televizija tako dehumanizira čovjeka, dekultivira i čini ga potrošačem kojim je lako upravljati.

Razvitkom tehnologije važno je i razvijati svoju svijest o prednostima, ali i njezinim manama. Važno je brinuti da djeca, kao budućnost društva, imaju koristi od njezinih pogodnosti, a treba ih i čuvati od loših utjecaja. Tu se ističe utjecaj roditelja čiji je život nerijetko užurban i stresan i kao takav ostavlja sve manje vremena koji mogu provesti s obitelji. Ponekad se i taj mali djelić slobodnog vremena daje virtualnom svijetu, koji je danas na velika vrata ušao u sve naše domove. Rezultat ovakvog stanja jest da virtualno postaje sastavna dimenzija života starijih, a djeci sve više neophodna. Važno je razvijati kritičku svijest o rizicima i opasnostima dolaze uz sve ostale blagodati virtualnog svijeta. Kritička svijest o sve većoj dominaciji medija neophodna je kako bi se suzbilo širenje pasivnosti i otuđenosti koja sve više opterećuje sadašnjost, ali i ugrožava budućnost. Ne smijemo si dopustiti toleriranje sve sofisticiranije psihičke manipulacije djece koja su nemoćna u naumu da joj se odupru. Uz sve češće psihološke i fizičke destabilizacije ponekad dolazi i do patoloških ovisnosti, dok se na društvenoj razini to manifestira kroz devijantno ponašanje i poremećaje međuljudskih odnosa. Želimo li to izbjeći moramo zaštititi djecu tako što ćemo im pomoći kontrolirati vrijeme provedeno u virtualnom svijetu. Važno je naučiti ih voljeti i otkrivati ljepotu stvarnosti koja će im pomoć u razvijanju svojeg autentičnog života u kojem će virtualni svijet biti samo pomagalo bez kojega se može (Mužić, 2014).

11. Zaključak

U ovom završnom radu upoznali smo se s industrijskim gradovima te koncipiranjem pojma zajednice kod socioloških klasika, također postindustrijskim lokalnim održivim zajednicama te današnjim virtualnim zajednicama. Vidimo kako se društvo zaista brzo mijenja, a tako i njegovi procesi. Govoreći o ovim procesima, moramo ući u mnoge segmente društva kako bismo ih dobro shvatili. Iako je naša prva asocijacija na grad otuđenje, iz ovoga rada možemo vidjeti kako je tu prisutna i pojava zajedništva. Naime, usprkos užurbanosti i međusobnoj nepovezanosti, ljudi u gradu zahvaljujući raznolikosti lakše prihvaćaju nove stanovnike. Grad na taj način pruža mogućnosti okupljanja svojih stanovnika u mnogim oblicima. Na tim okupljanjima ljudi imaju mogućnost stvaranja bliskog kruga prijatelja i poznanika.

Prilikom pisanja ovog završnog rada cilj mi je bio upoznati se s temeljnim konceptima zajednica kod socioloških klasika, vidjeti kako se dogodio prijelaz prema postindustrijskim lokalnim održivim gradovima i u konačnici kako je došlo do današnjih virtualnih zajednica. Možemo primijetiti kako je promjena u društvu neosporna. Proces koji nekad nismo ni poznavali danas su nam svakodnevnica. Mnogi su čimbenici pridonijeli ovakvom razvoju urbanih sredina i njezinog života. Jedan od većih čimbenika svakako je razvoj znanosti i tehnologije koja je čovječanstvo stavila na jedan viši nivo. Iako ima mnoštvo blagodati koje nam daje, tehnologija ima i svojih mana. Jedan od njih je i smanjenje zajedništva u gradovima, a stvaranje novih virtualnih zajednica. Danas vrlo teško možemo bez virtualnog svijeta. Ljudi su naviknuli da u svakom trenutku mogu komunicirati s ljudima kilometrima daleko od njih. Iako nam se čini da smo povezani više nego ikada, možemo primijetiti kako se oni pravi socijalni odnosi lagano nestaju. Svatko od nas se zatvara u svoj privatni virtualni svijet u kojem si stvara život onakvim kakvim ga zaista zamišlja. Predstavlja se onakvom osobom kakvom zaista želi biti, a ne onakvom kakvom doista jest.

Ova tema predstavlja jedan od najvećih izazova u suvremenim sociološkim istraživanjima. Svjesni ubrzanih promjena koje su oko nas, vjerujem kako ćemo za par godina imati još više novih procesa koji su vezani za život u urbanim sredinama, a koje danas i ne naslućujemo.

12. Literatura

1. Čaldarović, O. (1987). *Suvremeno društvo i urbanizacija*. Zagreb: Školska knjiga.
2. Delanty, G. (2003). *Community*. London and New York: Routledge Taylor & Fancis Group.
3. Donath, J. S. *Identitet i prijevare u virtualnoj zajednici*. Izvor s World Wide Web: zadnja posjeta: 5.4.2021. Dostupno na:
<http://www.judithdonath.com/papers/Donath/IdentityDeception/IdentityDeception.Croatian.pdf>.
4. Giddens, A. (2007). Poglavlje 18: *Gradovi i urbani prostori*. Sociologija (str. 570-598). Zagreb: Nakladnik zavod Globus.
5. Geiger Zeman, M., Zeman, Z. (2010). *Uvod u sociologiju (održivih zajednica)*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
6. Jović, L., Brezovec, E., Sršen, A. (2019). *Lokalna politika u Republici Hrvatskoj i doba refleksivne modernosti: primjer lokalnih izbora 2017. godine u gradu Zaprešiću*; Izvorni znanstveni rad; zadnja posjeta 5.4.2021. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/334348>.
7. Kasandra, J. D., Janowitz, M. (1974). *Community Attachment in Mass Society*. American Sociological Review Vol. 39.
8. Lay, V. (2007). *Vizija održivog razvoja Hrvatske; prinosi artikulacije polazišta i sadržaja vizije*. U: Lay, V. (ur.). *Razvoj sposoban za budućnost; prinosi promišljanju održivog razvoja Hrvatske*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar. str. 13-52.
9. Miliša, Z. (2014). *Šok današnjice*. Osijek: Sveučilište J. J. Strossmayera.
10. Mužić, J. (2014). *Štetan utjecaj virtualnoga svijeta na djecu*. *Obnovljeni Život*, Vol. 69. No. 3. Izvor s World Wide Web: zadnja posjeta: 17. 4. 2021. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/129187>.
11. Nisbet, R. A. (2007). *Sociološka tradicija*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
12. Oberan, A. (2018). *Koncept blaziranosti u suvremenom gradu*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji, Odsjek za sociologiju; zadnja posjeta 5.4.2021. Dostupno na <https://repozitorij.hrstud.unizg.hr/islandora/object/hrstud:2160>.

13. Peračković, K. Petrinjak, H. (2020). *Virtualne zajednice – između virtualne stvarnosti i stvarne virtualnosti*. Izvor s World Wide Web: zadnja posjeta: 18. 4. 2021. Dostupno na: <https://www.bib.irb.hr/1101807>.
14. Peračković, K. (2014). *Obilježja rada u postindustrijsko doba*. U: Baloban, S., Črpić, G., Petrović Štefanac, D. (Uredili), *Kultura rada u Hrvatskoj*. Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve Hrvatske biskupske konferencije i Kršćanska sadašnjost.
15. Rončević, A., Horvat, D. M. (2019). *Primjena virtualne i proširene stvarnosti u promociji turističkih destinacija sjeverozapadne Hrvatske*. Podravina, Vol. 18. No. 36. Izvor s World Wide Web: zadnja posjeta 19. 4. 2021. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/231673>.
16. Šarinić, J. i Čaldarovi, O. (2015). *Suvremena sociologija grada*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk / Hrvatsko sociološko društvo.
17. Šuran, F. (2015). *Cyberdruštvo: kraj čovjeka (kao zoon politikona)?*. In medias res vol. 4. Izvor s World Wide Web: zadnja posjeta: 19. 4. 2021. Dostupno na: <https://www.bib.irb.hr/850846>.
18. Žanić, M. (2019). *Postmodernizam i grad. Od estetizacije do privatizacije urbanih prostora*. Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornog i sociokulturnog razvoja, Vol. 57. No. 2 . (214). Izvor s World Wide Web: zadnja posjeta 21. 7. 2021. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/223123>.